

ДИПЛОМАТСКИ ОДНОСИ КРАЉЕВИНЕ ИТАЛИЈЕ И КРАЉЕВИНЕ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА

Душан Јеротијевић

Универзитет „Унион Никола Тесла“,
Пословни и правни факултет, Београд

Жаклина Спалевић

Универзитет „Синергија“, Правни факултет,
Бијељина, Босна и Херцеговина

Зоран Јеротијевић

Универзитет „Унион Никола Тесла“,
Пословни и правни факултет, Београд

Краљевина Италија и Краљевина Југославија су после Првог светског рата постале суседне државе оптерећене озбиљним граничним проблемима. Италија није била задовољна разграничењем, посебно пошто је после распада Аустроугарске желела да добије што већи део територија које је некада контролисала Млетачка република. Нерешена гранична питања решавана су билатералним уговорима (Рапалски, Нетунски). Учвршћивањем Мусолинија на власти у Италији, још више су дошли до изражаја њени империјални апетити у области Медитерана. Краљевина Југославија је била угрожена и све већим утицајем Италије у Албанији. Односи између две земље се стабилизују у време намесничке управе на челу са кнезом Павлом и владе на челу са Миланом Стојадиновићем.

Кључне речи: *суседне државе, разграничење, билатерални уговори, Медитеран, Мусолини, Милан Стојадиновић*

Увод

Период од конституисања заједничке државе Јужних Словена до Другог светског рата обележиле су различите спољнополитичке оријентације Краљевине СХС/Југославије, које су у себи имале различите правне и политиколошке импликације. Управо се стварањем заједничке државе Јужних Словена као политички аксиом је фигурирала чињеница да је у београдским политичким круговима, тако и у свакодневној политици земље, био доминантан француски утицај. Морамо истаћи да је распад Аустроугарске изузетно утицао да се дојучерашњи најоданији поданици Хабзбурга,

¹ Винавер В. 1985. Југославија и Француска између два рата. Београд. стр. 137.

Хрвати, окрену заједничкој држави са Србима страхујући да ће им Италија одузети велики део или чак читаво приморје према коме су имали аспирације. Због тога су из Загреба уочи уједињења долазиле бомбастичне изјаве љубави према Београду.²

На другој страни, односи са суседима, који су махом припадали блоку поражене силе у рату, оптерећивао је нову државу, ионако оптерећену комплексним унутрашњим проблемима. Велики проблем је био територијални спор са дојучерашњом савезницом Италијом. Спор можемо да гледамо вишеслојно, тако да он не оптерећује све Јужне Словене подједнако. Конкретно италијанске територијалне аспирације скоро у потпуности нису угрожавале српске области. Тамо где је постојао заједнички интерес постојала је могућност сарадње и поделе интересних сфера (Албанија). Посматрајући генерално сукоб интереса није био непремостив за стварање добрих односа између Краљевине Југославије и Италије. Ово посебно важи за период када је председник наше владе био Милан Стојадиновић.

Почетак кризе 1918. године Краљевине СХС са Италијом

Односи са Италијом између два светска рата били су најтежи проблем југословенске државе, јер је Италија од 1918. године почела да иступа као непријатељ нове југословенске државе, а период заостравања међународних односа (1922-1925) и (1927-1928), показује да Италија води изразито експанзионистичку политику према Балкану и Подунављу.³

Београд је у другој половини 1920. године настојао, поред решавања спора на јадранској обали, да се спречи да Бугарска постане део италијанских планова заокруживања и изолације Краљевине СХС, односно део пројеката о балканском и подунавском пакту, којима је Рим покушавао да окупи око своје политике све државе Балкана и тако умањи утицај и значај Краљевине СХС.⁴

Након доласка фашиста на власт 1922. године није требало дуго да се чека да Мусолини крене у акцију која је довела до стварања нове кризе са Краљевином СХС.

Односи Рима и Београда 1928. године – Нетунска конвенција

У пролеће 1923. године, покренуто је Ријечко питање.⁵ Вук Винавер указује на унутрашњу кризу коју је Југославија пролазила током 1928. године, али и на то да је министар иностраних послова Краљевине СХС, Маринковић, у том периоду „мир-

² Јеротијевић З. и Пурић С. 2013. Уставноправни развој Краљевине СХС и Краљевине Југославије са посебним освртом на формирање бановине Хрватске. часопис: Економика бр. 2. Друштво економиста. Ниш. стр. 109-110.

³ Терзић В. 1982. Слом Краљевине Југославије 1941.: Узроци и последице пораза. Београд. стр. 219.

⁴ Винавер В. 1967. Енглеска и италијанско заокруживање Југославије 1926-1928. Историја XX века. св. 8. Београд. стр. 73.

⁵ Милак Е. 1987. Италија и Југославија 1931-1937. Београд. стр. 26.

но примио италијански бес", јер је потписивањем пакта са Француском, Италији показао да не може заменити место Француске, уз основан страх, да до француско-италијанског детанта долази на рачун Југославије.⁶

Односи Рима и Београда су почетком 1928. године, „били час добри час лоши“, али је Мусолини у октобру 1928. године, дао једну изјаву, која је навела Маринковића да Народној скупштини на одобрење поднесе Нетунске конвенције.⁷

Нова влада којом је председавао Корошец, а у којој је Маринковић задржао ресор спољних послова, ратификовала је Нетунске конвенције 13.08.1928. године.⁸

Њима су још 1925. године била регулисана нека спорна питања на Јадрану између Италије и Краљевине СХС.

Односи Краљевине Југославије са Италијом

Од пролећа 1928. године почело је приближавање Италије, Грчке и Турске. Италија је стварала блок коме би можда пришла и Бугарска. У Подунављу је Италија такође правила политички блок са Мађарском и Аустријом, и потенцијално Румунијом. Ишло се ка даљој експанзији, што је непосредно угрожавало Југославију и можда припремало каснији оружани напад.

После убиства Радића у Скупштини и велике затегнутости у Југославији, у свету се почело говорити да ће „великосрпска хегемонија изазвати отпор подјармљених народа у Југославији“, а да ће стране силе искористити ситуацију да је разбију.⁹

У говору 5. јуна у Риму, Мусолини је инсистирао да се двосмисленост односа Југославије и Италије мора прекинути, као и да се две земље морају одлучити између пријатељства и непријатељства.

Италија се, потписујући „Римски уговор“ и „Нетунске конвенције“, одлучила за ово прво. У међувремену, на територији Краљевине Југославије, настављена је пропаганда на широким основама, управљена против Италије.¹⁰

По неким ауторима су, дугорочно посматрајући, политичке и стратешке последице у југословенско-италијанским односима произашле из чињенице трајног италијанског учвршћивања у Албанији. Овакво позиционирање је Италији пружало могућност да са територије Албаније лакше подстиче бугарске, црногорске и друге акције, као и да се стварају интриге између Грчке и Југославије.¹¹

У наступајућем периоду криза југословенско-италијанских, али и европских односа крајем 1929. године, као и њена војно-стратешка димензија, била је условљена италијанским војним припремама које су бринуле како Југославију, тако и Француску.

⁶ Винавер В. 1985. Југославија и Француска између два рата. Београд. стр. 130.

⁷ Кризман В. 1975. Вањска политика југославенске државе 1918-1941. Загреб. стр. 50.

⁸ Исто. стр. 51.

⁹ Винавер В. 1968. Угрожавање Југославије. Београд. Војноисторијски гласник. 1/143. стр. 142.

¹⁰ Исто. стр. 147.

¹¹ Бјелајац М. 2010. Дипломатија и војска, Србија и Југославија 1901-1999. Београд. стр. 143.

Југословенски војни врх је непрестано стрепео од могуће или готово сигурне италијанске агресије. М. Бјелајац истиче да је једини савезник Југославије у том неизвесном периоду била Француска.¹²

Фашистички режим у Италији заокружује се плебисцитарним изборима 1929. године, после којих се поред општинске управе, реформишу и законици и прописи како би се боље уобличио ауторитативна филозофија власти. У року од неколико година, Мусолини је остварио институционалне програме који су Италијане сместили у оквире снажне ауторитативне државе, која међутим, није била лишена свог народног легитимитета.

Италијанско стратешко планирање у периоду (1918–1940)

Светски рат представљао је велики тренутак повезивања италијанског друштва и Мусолини се био добро постарао да сачува ту климу.¹³ Целокупно италијанско стратешко планирање у периоду (1918–1940) било је концентрисано на уништење суседне земље, уз помоћ Мађарске и Албаније.

Генералштабни планери су се надали да ће италијанска дипломатија успети да изолује Југославију, али су ипак били предвидели снаге да одбране алпски фронт према Француској за време сламања Југославије.¹⁴

Инсистирање Италије за неутралисањем Југославије у француском систему, постојало је из разлога италијанског страха од француско-југословенске хегемоније на Балкану.¹⁵ Све јасније се видео троугао Париз-Рим-Берлин, као и помиргљив став Лондона, док је Београд настојао да среди односе са Римом, појача везе са Паризом и има добре односе са Берлином.¹⁶

Одмах по доласку на власт, почетком 1933. године, Хитлер је, да би остварио експанзионистичке циљеве, приступио сарадњи са фашистичком Италијом и милитаристичким Јапаном, подржавајући оне реакционарне покрете и политичаре који су у европским земљама могли да доведу фашизам на власт.¹⁷

Италијанско-Југословенски односи у периоду (1935–1939)

Од 1935. године до 1939. године кнез Павле и Милан Стојадиновић су на спољно-политичком плану имали висок степен сагласности. Добри односи са Немачком су за кнеза Павла били битни и као гаранција стабилних односа са Италијом, чије су аспирације према источној Јадранској обали, па и шире, биле доста очигледне. Италија

¹² Исто. стр. 151.

¹³ Романо С. 2006. Историја Италије, од Рисордимента до данашњих дана. Београд. стр. 185.

¹⁴ Бјелајац М. 1994. Војска краљевине СХС /Југославије 1922-1935. Београд. стр. 229.

¹⁵ Винавер В. 1968. Угрожавање Југославије. Београд. Војноисторијски гласник. 1/143. стр. 140.

¹⁶ Исто. стр. 155.

¹⁷ Митровски Б., Глишић В. и Ристовски Т. 1971. Бугарска војска у Југославији 1941-1945. Београд. стр. 9.

није престајала са покушајима да се позиционира на Балкану. Тако је гроф Ћано, током 1937. године и 1938. године, понудио Милану Стојадиновићу поделу Албаније, коју је овај прихватио не видевши да се тако Италија појављује као сила на Балкану. Сличну понуду је министар спољних послова Италије упутио и кнезу Павлу, нудећи му Скадар и северну Албанију. Кнез Павле је био знатно опрезнији и уздржано напоменуо да Југославија има довољно Арнаута са којима већ има доста проблема.¹⁸

Кнез Павле и влада Милана Стојадиновића имали су врло значајне и бурне третутке у току (1936-1937). Односи са Италијом су били лоши због подршке ове земље атентаторима из Марсеја. Како је Немачка све више везивала Аустрију за себе, положај Краљевине Југославије се погоршавао, а стара савезништва нису успешно одржавана. Председник владе Милан Стојадиновић је направио први потез и приликом потписивања Трговинског уговора са Италијом 2. октобра 1936. године, изразио жељу за зближавањем са Италијом. Уз одобрење Мусолинија започети су тајни преговори између две државе у Риму, почетком 1937. године.¹⁹ Већ 25. марта, исте године, у Београду је потписан Пакт о пријатељству између Италије и Краљевине Југославије. Овим пактом обе земље су се обавезале на поштовање заједничких граница, на уздржавање од помоћи нападачу, ако једна од земаља потписница буде нападнута, као и да се у међусобним односима неће користити ратом.

Поред тога, обе земље су се обавезале да на својим територијама неће трпети ни потпомагати никакве активности уперене против територијалног интегритета друге стране. Уз овај споразум потписана су и три протокола: први, којим се Италија обавезује да ће југословенској мањини одобрити употребу матерњег језика у школи и цркви, други, који гарантује интегритет Албаније и трећи, којим се Италија обавезала да ће ликвидирати права азила југословенским емигрантима. Овај споразум је склопљен уз сагласност и одобрење британске владе.²⁰ Опозиционе странке у Србији су оштро напале овај споразум.

Приликом посете Француској током октобра 1937. године, Милан Стојадиновић је у разговору са председником владе Леоном Блумом рекао да је Краљевина Југославија окружена већином непријатељским земљама и да ради своје безбедности мора да вуче одређене потезе који се не разликују од тадашње политике Француске и Велике Британије према Немачкој. Осим тога, изнео је како га је у том правцу саветовао и француски министар Лавал. Посета Лондону није донела ништа ново и само је потврдила Стојадиновићев став да се никаква помоћ од Велике Британије и Француске не може очекивати (овај став је у многоме потврдио и Минхенски споразум из 1938. године). Стојадиновић је свој став према Италији и Немачкој правдао тако што је истицао да се између Краљевине Југославије и западних савезника подигао снажан блок сила Осовине који се протеже од Северног до Средоземног мора и да наша земља нема непосредног додира са својим западним савезницима. Они и да желе, истакао је Стојадиновић, нису могли да нас бране. Догађаји са краја тридесетих година XX века дали су му за право и са данашње временске дистанце.²¹

¹⁸ Кнез Павле у вихорима европске политике. 2003. Зборник округлог стола. Златна књига. Београд.

¹⁹ Видети: Ћано Г. 1992. Тајни архив грофа Ћана (1936-42). Зора. Загреб.

²⁰ Терзић В. 1984. Слом краљевине Југославије, том I. Народна књига. Београд. стр. 224.

²¹ Видети: Јеротијевић З. 2012. Историја државе и права. ИК Љубостиња. Трстеник.

За односе Краљевине Југославије и Италије важан је још један догађај односно рат. Италија је 28. октобра 1940. године напала Грчку. Ово је био тежак испит за нашу дипломатију, јер се нашла у процепу два савезника, Немачке и Италије. Претходно је Немачка окупирала земље Бенелукса и Француску, а непосредно пред овај Италијански напад, немачке трупе су ушле у Мађарску и Румунију. Грчка је била у тешком положају, а Краљевина Југославија под притиском немачких трупа које су се налазиле у њеном окружењу. Почела је дипломатска акција Краљевине Југославије, како би се заузео што бољи став у вези овог ратног сукоба у близини наших граница. Наш шеф дипломатије у то време, Цинцар Марковић залагао се за неутралност наше земље, што је био и став осталог дела владе и намесништва.²² У складу са неутралношћу, преко Краљевине Југославије, није био дозвољен транспорт трупа сила Осовине. Овај став је кнез Павле је лично саопштио генералу Јоанису Метаксасу, грчком председнику владе, који је био дубоко дирнут овим пријатељским гестом.²³ Илегално, Краљевина Југославија је послала и материјалну помоћ, између осталог и један значајан број коња, што је тада имало велики значај за војску. Поред тога у Грчку је добровољно отишао и један број српских четника, као подршка грчкој војсци. Италија је направила и један веома тежак инцидент према Краљевини Југославији, извршила је бомбардовање Битоља 5. и 6. новембра 1940. године. Тада је упућена нота Италији због овог инцидента, министар спољних послова Италије Ђано истицао је како је дошло до забуне и да он уопште није обавештен о том нападу.²⁴ Без обзира на овакве демонстрације силе Италија није успешно завршила овај поход. Грци су успешно одбили италијански напад и кренули у контраофанзиву. Краљевина Југославија је према овом сукобу заузела један чистан и храбар став. То није било повољно по њен опстанак. Посебно је агилна ка њеном увлачењу у самоубилачки сукоб са силама Осовине била Велика Британија. Њени обавештајци и сарадници су припремали ситуацију у којој ће Краљевина Југославија бити жртвована у сукобу са силама Осовине. Наступао је мрачан и тежак период за Краљевину Југославију и српски народ.

Закључак

Односи између Италије и Краљевине СХС (Југославије) били су оптерећени великим променама после Првог светског рата, које су се десиле на Балкану, а то се пре свега односи на распад Аустроугарске и незадовољене аспирације Италије према источној јадранској обали. После распада великог супарника, Хабзбуршке монархије, Италија је очекивала знатне територијалне добитке. То би се вероватно и десило да Краљевина Србија није створила Краљевину СХС и на тај начин заштитила значајне територије на које су аспирације имали Хрвати и Словенци. Намерно истичемо аспирације, јер ова два народа нису имала своју државну територију коју су требали да штите. Захваљујући српској војсци, Италијани су одбачени из скоро читаве

²² Терзић В. 1984. Слом краљевине Југославије, том I. Народна књига. Београд. стр. 289-290.

²³ Исто. стр. 325-326.

²⁴ Исто. стр. 294.

Далмације све до Ријеке (Задра и острва Ластова). На тај начин Хрвати су добили „велико поље рада“ за доказивање шта су њихове „историјске територије“. Исто тако српске трупе су спречиле италијански продор према Љубљани и заштитиле значајан део словеначких територија. Период између два светска рата углавном је обележен споровима око територија за које српски народ није имао никакав интерес. Може се рећи да су потписани уговори били позитивни по стабилност државе и њен међународни положај. Можда најзначајнији перид односа између две земље је онај када је до изражаја дошла дипломатска умешност Милана Стојадиновића. У време када је Италија дубоко закорачила на Балкан преко Албаније, још увек су постојале могућности за договор у вези зона утицаја у тој области, па и територијална разграничења.

Можемо закључити да је период између два светска рата у односима између Италије и Краљевине СХС (Југославије) највише штетио Србији и Србима, јер су се (у оквиру владе) исцрпљивали како би заштитили интересе оних који су им били непријатељи у претходном рату, а који ће им бити непријатељи и целати у следећем светском сукобу. Данас можемо слободно да кажемо да су Срби обезбедили велике територије пре свега Хрватима, чија је НДХ у Другом светском рату учинила над српским народом један од највећих геноцида у историји човечанства. Слични сценарио се поновио крајем XX века, овај пут се радило о протеривању више стотина хиљада Срба. Што се тиче односа са Италијом, да нису били оптерећени несрпским интересима између два светска рата, могли су се постићи многи корисни споразуми за обе стране.

Литература

- [1] Бјелајац М. 1994. Војска краљевине СХС /Југославије 1922-1935. Београд.
- [2] Бјелајац М. 2010. Дипломатија и војска, Србија и Југославија 1901-1999. Београд.
- [3] Винавер В. 1967. Енглеска и италијанско заокруживање Југославије 1926–1928. Историја XX века. св. 8. Београд.
- [4] Винавер В. 1968. Угрожавање Југославије. Војноисторијски гласник. 1/143. Београд.
- [5] Винавер В. 1985. Југославија и Француска између два рата. Београд.
- [6] Јеротијевић З. 2012. Историја државе и права. ИК Љубостиња. Трстеник.
- [7] Јеротијевић З. и Пурић С. 2013. Уставноправни развој Краљевине СХС и Краљевине Југославије са посебним освртом на формирање бановине Хрватске. у часопис: Економика. бр. 2. Друштво економиста. Ниш.
- [8] Кнез Павле у вихорима европске политике. Зборник округлог стола. Златна књига. Београд. 2003.
- [9] Кризман В. 1975. Вањска политика југославенске државе 1918-1941. Загреб.
- [10] Милак Е. 1987. Италија и Југославија 1931-1937. Београд.
- [11] Митровски Б., Глишић В. и Ристовски Т. 1971. Бугарска војска у Југославији 1941-1945, Београд.
- [12] Романо С. 2006. Историја Италије, од Рисордимента до данашњих дана, Београд.
- [13] Терзић В. 1982. Слом Краљевине Југославије 1941. Узроци и последице пораза. Београд.
- [14] Терзић В. 1984. Слом краљевине Југославије, том I. Народна књига. Београд.
- [15] Ћано Г. 1992. Тајни архив грофа Ћана (1936-42). Зора, Загреб.